

ÉLETEM TÖRTÉNETEI (II.)

ERŐS ISTVÁNNÉ KOVÁCS TERÉZ

APÁM HAZAVERGŐDÉSE

Valami betegség terjedt el, azt mondták, a háború hozta magával. Mindenki kapott írásos parancsot, hogy öt nap múlva az iskolában oltanak a betegség ellen. Vajon milyen iskola, milyen az az oltás? Megszúrnak, azt tudtam. Elkészültem, hogy most biztos meghalunk, ha már szúrnak. Eljött az izgalmas nap, de mindenki szépen felöltözött. A gyermekeket, felnőtteket, csoportba verődve, mintha valami nagy ünnep lett volna, csak kísérték. Aki ellenkezett, a kisbíró hajtotta őket. Ha más hajtják, akkor biztos valami rettenetes dolog lesz most. Megrökönnyödésekre, mikor egy nagy terembe beléptünk, nagy mosolyogva az ismerősök jöttek elénk: „Julikám, maga is elgyött?” Csak nők voltak abban a teremben, az orvoson kívül senki férfi, csak a kisbíró jelentette: „Doktor úr, ezt és ezt behajtottam!” Azok a gazdag, gyönyörű nők, akik ott voltak, nagyon finoman, elegánsan viselkedtek, de mind egy szálig fehér, hosszú ingben voltak. Nekünk is le kellett vetkőzni. Beálltunk a sorba. Csak bámultam a szebbnél szebb női ingeket, amilyeneket én addig nem láttam. Bekerültünk egy gazdag család társaságába, és akkor láttam csak, hogy a mi gúnyánk milyen szegényes, egyszerű. Az oltás, az nagyon lassan haladt: elbeszélgetett az orvos egy szép asszonnyal, a többi meg várhatott. Este, sötétben értünk haza, éhesen, holtfáradtan az álldogálástól, a várakozástól. Állni reggeltől estig éhen-szomjan, elcsigázva — először fáradtam el, még enni sem tudtam. Közben rájöttem, hogy nem kell azért meghalni. Akiket beoltottak, azok mondták, hogy nem fáj. Mégis minden gyermek már előre sírt.

Másnap makkegészségesen keltem fel. A szép nappal egyszerre készültünk a guzsalyosfogadásra. Én egész nap igyekeztem jó lenni, mindent segítettem. Az a minden meg — semmi volt, mert nem hagytak

semmit csinálni. Elvégezte egyedül az anyám, és mindig kért szépen, hogy „Ne lábatlankodj, édes fiam! Tudod, el kell végeznem estére mindent, nálunk van ma este a sor”. Minden este más háznál volt, sorban. a guzsalyos. Hát ezt a szokást anyoka vitte Debel-lácsra (de csak az Újsoron). Persze, senki nem szakította el a há mistrángot, kézimunkázott — kivéve az anyám: ő volt az egyetlen, aki ért valamit, hát ő ült az asztalfőn, előtte a könyv, és olvasta a *Bogár Imre* című ponyvaregényt. Százötven kis füzetkéből állt, a faluból kapták. Minden este egyet olvasott fel anyám, magyarázta, aki nem értette szóval. Bámultam, hogy milyen okos az anyám. Ha le is kellett feküdnöm, egy országért se aludtam el. Ültem a szép fehér párnák közt, csak a fejem látszott ki. Mikor kiolvasta a kis füzetet, elővette az napi készítményt: megterült az asztalokon sok tányér, kenyér, kanál, és nagy, gözölgő tál ételt hozott, benne paszur kolbásszal (bableves kolbásszal). Volt egy nagyon jó, beszédes kis barátnője anyámnak, Sára néni. Ő volt a központ. Jókat kacagott, úgy felderítette a társaságot, hogy borult fel a ház a roppant derűtől. Egyszer csak édesapám ragy képenek, melyik az ágyam fölé volt akasztva, mondja, s nyújtja a kanalát Joska bátyám: „Gyéek kend paszurt!” Erre még nagyobb lett a derű, egyik jobban nevetett, mint a másik.

Egyszer csak behallott a kiskapunk nyikorgása. Ejnye, kicsoda jön, mondják, tíz után. Akkor Sári néni gyorsan ajtó farkához állt: „Bárki legyen is, én mögcsókolom!” Csend lett. Várták, hogy most milyen jó vicc lesz. Újra nyflott, lassan, az ajtó, és Sára néni roppant ügyességgel a nyakába ugrott, megcsókolta — és csak akkor látta, hogy kit: egy csupa véres embert! Sára néni gyönyörű fehér inge is csupa vér lett. Mikor felém fordult mind a két véres alak, iszonyú látvány volt. Megnémult az egész ház, megfagyott minden szája, míg végre valaki kiszólta: „Joska bátyám!” „Úgy, édes Juliskám, míg vérzek a háborúban, addig a házam tele van jókedvű társasággal?”

Én nem tudtam, ki az a Joska bácsi, én addig sohse láttam. Nem tudtam, hogy az édesapám. Kétéves sem voltam, és már elfelejtettem: el voltak válva. De hogy beleköltöztünk a házba, csak édesapámért imádkoztunk, hogy jöjjön haza, és én csak vártam... Nem gondoltam, hogy ilyen lesz a viszontlátás.

Édesapám Versecre rukkolt mint tüzér, és vitték rögtön az orosz frontra. Ott harcoltak valameddig, míg egyszer csak az oroszok közrefogták. Hat ló húzta az ágyújukat, és már nem volt semerre se kiút, sorban adta meg magát a legénység. Édesapám látta, hogy nincs menekvés, gyorsan elvágta mind a hat ló há mistrángját, és szélnek eresztette, azok meg a trombitaszóra visszaszaladtak. De az ágyút, azt fel-

robbantotta. Ő is elesett a légnyomástól, haslövést is kapott. Úgy ütötték, agyon akarták verni, de hogy, hogy nem, az jött a szájára: „Bože!” Ezt szerbül mondta. Az oroszok többet egyet se üttek rá, hanem gyorsan jöttek a szanitécek, az orvosi segély, és beszállították egy nagy város kórházába (aminek a nevét már nem tudom).

De nem azért kaptak rajta, hogy megszánták (mert a háborúban legolcsóbb az ember, úgy hullanak, mint a legyek) — azért gyógyították, hogy meghallották a „bože” szót, és mindjárt tudták, ha meghal, egy jó tolmács vesz el benne. Édesapám már akkor nyolc nyelvet beszélt: magyar, német, szlovák, cigány, román, szerb, horvát és lengyel (és felgyógyulása után az orosz). Vért kapott, az elvérzést megakadályozták, és a fiatalság győzött, élve maradt. De nem volt szabad aludni, és ő nagyon álmos volt. A nővérek állandóan őrködtek. Mikor már aludt volna, kérdezték, hova valósi; de nem sok szót értett. De mikor a gyermeket kérdezték, kiugrott a szeméből az álom. „Egyetlen, amiért élni kell, és hazamegyek, erre esküszöm, az én nagy lányomat még föl kell nevelni...” Így tartották benne az álmot, hogy kiugorjék a szeméből. És fölfogta, a hétfejű sárkánytól is megszökik. Hónapokig feküdt a kórházban, és könnyen elsajátította az orosz nyelvet. Használták mint tolmácsot addig, míg jött egy malmos, és tizenkét embert kért a malmába munkásnak. Az apám is jelentkezett, gondolta, könnyebb lesz a szökés. De jobban vigyáztak a rabokra, mint a szemük fényére. Volt a malmosnak egy gyönyörű szép lánya, az — apám vesztére — beleszeretett. S a lány még jobban vigyázta. Ahogy a „venger” (vagyis a magyar) rabok oda kerültek, hát állandóan ott lábatlankodott. És az apja örült leánya választásának. Ezért még éberebben vigyázták az apámat. A szökés mind nehezebbnek látszott. Nagyon jól kezdett menni sora, idők múlva mint munkavezető mindent megkapott; csak a szabadság, az volt drága. Bejárhatott a kastélyba, és a park fürdőjében a családdal együtt fürödhetett, csónakázott. Három évig otthonról semmi hír, egy madár se vitt semmi hírt. Mintha ki lett volna halva az egész világ, csak az ottani élet volt a mindenség.

Politika járta közben: kitört a kommunizmus. Édesapám beállt a kommunisták közé, s így megszabadult a nagy fegyelemtől. Két napig ott volt, akkor átszökött a fehérekhez, mert azok egy várossal arrább mentek. Mikor odaértek, azoktól meg megszökött, és a vörösekhez állt. Volt úgy, hogy hetente háromszor cserélt gazdát — de mindig közelebb volt a határhoz. Veszedelmes játék volt, de mindent elkövetett, hogy hazajöhessen. Utazott hamis útlevelemmel, utazott a vonat tetején, a vonaton női ruhában, de minél közelebb ért a határhoz, annál veszedelmesebb volt. Éjjel gyalog... Akkor elfogták, és visszavitték, honnét kiindult, és na-

gyon ütötte a saját fejét, és szidta magát hangosan, persze, magyarul, amit ők nem értettek. Minél jobban csendesítették, annál jobban kiabált — és, mitévők legyenek, becsukták a bolondházba. És Szibériából megszökni nehéz volt, de a bolondházból még nehezebb. Mégis sikerült a szökés.

De akkor már nagyon óvatos volt, és csak éjjel utazott, s ami ehető volt a földeken, azzal élt.

Így lassan közeledett haza, de volt úgy, hogy három napig is meg volt húzódva egy-egy völgyben vagy barlangban, étlen-szomjan. Három hónapig bujdosott éjjel-nappal. Nappal csak akkor ment, ha senkit se látott. Ha mégis valakit meglátott, lehasalt a földre.

Azt sem tudta, mikor lépte át a határt. Csak meglátott a hegyoldalon egy kis házfélét (jobban kunyhó vagy csőszház lehetett); ki akarta kémleli, hogy mit kaphatna, vagy nincsenek-e katonák benne, lehúzódtott egy bokor aljába, ott várt, hogy vajon ki jön ki. S a hegyoldalon egy nyolc esztendő körüli gyermek meglátta, beleszalad — de kiáltotta: „Édesanyám, itt lappang egy koldus a bokrok közt!” Édesapám, hogy meghallotta a magyar szót, térden csúszva ment a házikó felé. Mire az asszony kijött, és nézték egymást. Az asszony úgy megrémült, hogy szóhoz se tudott jönni: egy rongyos, egy szakállas emberroncs, amit meglátott, csak a szeme csillogott. Az arca beesett, halvány emberijesztő.

„Hol vagyok, jó asszony, merre vagyok? Hol vagyok, mondja hamar! Hol vagyok? Ez már Magyarország?” „Jó ember, honnét jő?” „Három esztendőig fogságban voltam, most hazajöttem.” „Hova valósi, jó ember?” „Én torontálvásárhelyi.” Az asszony nem tudta. „Pancsovától még messzebb, Debellácsnak is mondják a szülőfalumat.” De az asszony azt se tudta, csak Versecet. „Hát, oda rukkoltam be tizenégyben.” „Hát, az nem messze van, ha oda akar menni. Dehogy akarok oda menni, haza akarok először menni. Három éve nem láttam a lányomat, azt akarom látni. Azt se tudom, él-e, vagy nem.”

És akkor elsírta magát az asszony. Megsajnálta. „Jöjjön be, jó ember, pihenje ki magát.” „Ha el nem árul a kislegény, igazán rám férne az alvás.” „Majd főzők egy kis paprikás csirkét a katona bácsinak, és a gyermeknek azt mondom, hogy az apjával együtt katonáskodott a bácsi. s eljött megmondani, hogy apa nem tud hazajönni... Gyere, kicsi Joskám, anya elmeséli, ki ez a bácsi.” Apám öröme határtalan: „Hát még te is Joska vagy, kisöcsém?” És nagy barátságot köttek.

De mire az étel elkészült, már nem volt, ki egyen: a nyugalom, hogy itthon van, úgy elaltatta, hogy nem tudták felébreszteni. A napot átaludta. Este megvacsorált jóízű hazaiból, de az asszony nem engedte éjjel elmenni, majd hajnalban. Így újra elaludt. Másnap a hazai földön bujdo-

kolt, egész Alibunárig. Ott egy magyar járőrscapat elfogta. Hiába esküdözött, hogy nem katonaszökevény, hanem orosz fogoly — majd az őrparancsnokságon tisztázza magát, ahogy tudja. Mikor jött a vonat, felültették, s vissza Versecre, az őrparancsnokságra. Apám kiugrott a robogó vonatból. De nem jól számította ki az ugrást — nekiugrott a villanykárónak. Összetörte az arcát a felismerhetetlenségig. Négykézláb mászott: ha jön vissza keresésére a járőr, ne találja meg. „Messze Szibériából hazaszöktem, most egy macskaugrásra vagyok hazulról, ne lássam a lányom? Aztán, nem bánom, ha febbe lőnek, vagy vissza a frontra, nekem mindegy, de hazamegyek!” A vetések közt bujkálva parasztkocsira felkérdezett; akkor, ha jött valaki, újra lehúzódott a vetések közt, így ért haza, véresen, elcsigázva, elfáradva az édesapám. Így ismertem meg vagy láttam meg először, mert elfelejtettem, nem emlékeztem rá. Kétesztendő voltam, mikor a háború kitört.

Édesanyám vizet melegített, hogy megmosakodjon, és hogy tisztát vegyen, ő meg csak mesélt, mesélt a szomszédasszonyoknak. Avval fejezte be a beszédjét, hogy bizony nagy falu Oroszország. Biztosan többször is mesélte, de én úgy emlékszek, mintha tegnap mesélte volna. Nem tudta, a szeretetét hogy tombolja ki, hát dörzsölte a szakállát hozzám, én meg szabadkoztam, egyre mondtam: „Édesapám, ne szúrj úgy a szakácsoddal.” Én addig olyan szakállas embert nem láttam, s ahogy suttogták egymásnak a szomszédok: „De megnőtt a szakállá”, én meg úgy értettem, hogy a szakácsa. Ő meg azért is szúrta a „szakácsá”-val.

De nem sokáig, mert másnap korán reggel ott voltak a tábori csendőrök. Elvitték vissza, Versecre, és azzal búcsúzott tőlem: „Ne búsulj, nagy lányom, egy halállal tartozunk.” De pár nap múlva jött a levél: „Mézédes kis feleségem, hozd el a lányomat Versecre, be vagyok a kaszárnyába zárva. Amíg meg nem győződnek, hogy igazat beszélek-e, innen ugyan nem tudok megszökni a két kedden.” (Ez azt jelentette, hogy soká.) Mert elmesélte, hogy milyen furfangokat eszelt ki, és nagyon vigyázták. „Hozhatol egy kis elemózsiát, de a lányom a fontos.” Édesapám négy lánytestvére ugyan szorgoskodott: Sára néni, Trézsi néni, Julcsa néni és Roza néni, mind ott voltak. Reggel korán ki volt sülve a gyönyörű, pirosra sült kenyér, egy zsákot teleraktak mindenféle jó étellel: sonka, az csak elég lett volna cipelni, akkora volt; kolbász, szalonna meg kalács. Teli zsák. Nagyon nagy hó esett, nagy volt a hidege, engem meg nagyon felöltöztettek, egyik kendőt a másik után kötték rám. Nem tudtam menni, úgy fel voltam öltöztetve. Debellácstól Versec nincs száz kilométerre, de háború alatt nagyon messze volt, mert minden állomáson öt-hat órát állt a vonat. De fűteni elfelejtettek. Két nap telt el, míg Versecre értünk, holtfáradtan és megfagyva. Én már nem bírtam a vo-

natban az ülést, mindenáron haza akartam menni. Örül: az anyám, ha kicsit elaludtam. De a hideg felébresztett; nem győzött nyugtatni. Egy nagy, fekete kutya szaladt a havon, édesanyám kitalálta, hogy nézzem csak, milyen szép, fekete róka. Hát el kellett mesélje nekem a róka születését; és volt idő elég Versecig. Ott kiszálltunk. Nem a városba vezető úton mentünk, hanem egy katona vezetett a kaszárnyáig, ahol az apám be volt zárva. Ködös, zúzmárás, borzasztó hideg volt, de a kaszárnyakapu be volt zárva. Édesanyám az őrnök mondta, kit keresünk. Nekem óráknak tetszett, míg visszajött apámmal együtt. Akkor se eresztettek be, pedig látrák, hogy reszketek; és csak kis időt engedtek a kijövére. Hatalmas drótkerítés, három sor szúró s drót a tetején, így beszélgettünk egy darabig. Édesapám mindent tőlem kért: van-e mit együnk, van-e kisruhám, vertem-e meg az anyámat... Nem vertem, de ő sem vert meg engem, anyukám dolgozni jár, és van mit együnk, ruhám is van. „Hát tudol-e mán danolni?” „Mán hogyne tudnék!” „Hát akkor danolj, nagy lányom!”

Nem kérttem magam. Gyermekdalt, azt nem tudtam (nem is tudtam, az mi), de dalolni, azt tudtam. „Hát danolj, nagy lány a apjáié!” Én elkezdtem. Gyermekehangom belehasított a hideg levegőbe: „A húr is elpattan, ha nagyon feszítik, ne bánts a szívemet, fáj az nekem. Úgyis te engem nem szeretsz, te csak játszol énvelem, fizet a sors neked, ha majd én nem leszek. Álomban láttalak, én mentem, s te vártál, ölelő karodba engemet bezártál. Édes volt az álom, keserű az ébredés, szívem nem bírja már, megöl a szenvedés.” Amikor kész volt az ének, édesapám törülte a szemét, és nagyot, cifrát mondott: „Őrmester úr, ereszen ki, vagy eresszék be a lányom, mert összerágom a drótkerítést!” „Édesapám, ne rágja össze, én majd bemászok!” Anyám segített, de ha a katona bácsi nem segít, én nem tudtam volna bemászni. „De nagyon tudol te, lányom, mászni! De igen!” „Fölmék a fára is, de nem tudok lejönni.” „Na osztán hogy jössz le mégis?” „Hát... nehezen. Nagyon köll vigyázzak, hogy le ne essek.” „Vigyázzál is nagyon lányom, hogy sohase essél el az életben, még akkor se, ha egyszer én már nem leszek.” „Hát mán mért ne lenne. Vigyázok én édesapámra nagyon! Mondja, maga még se esett el?” „Nem, lányom, csak mikor a haslővést kaptam. De, látod, azt is kihevertem.”

A szeméből hulltak a könnyek. Kértem szépen, ne sírjon, de ő annál jobban. Én meg simogattam, s töröltem a könnyeket. Megint kért, hogy énekeljek valamit. Egy szóra énekelni kezdtem, hogy „Mégbántam, hogy elhagytalak, mégbántam már százszor, azt hittem, hogy a nyugalmam megtalálom máshol. Bocsásd meg, hogy bűnös lettem, nem tehetek róla, jóvá teszem minden bűnöm egyetlenegy megbocsátó szóval.

Nem vagyok én méltó hozzád, gonosz lett a lelkem, amióta elhagytalak, nyugalmam nem lelem. Egy békítő mosolyodra, jaj, de régen vártam, meg tudnád-e bocsátani azt, amit már százszor is megbántam . . .”

„Ej, de szépen daloltál! Hát ezt meg honnan szedted?” „Nem szedtem én ezt, anyukától tanultam. S ez nem dal, ez ének.” „Hát — mondja ő —, ez, fiam, dal. Édesapja éneket kért.” „Hát ez éneck!” „Nem, fiam, az az ének, amit a templomban énekelnek, ez meg csak egy dal.” „De nem úgy van ám — tettem csípőre a két kezem —, engem ne tanítson ilyesmire, én jobban tudom!” „Nem, lányom, én tudom . . .” „Hogyisne, hisz a templomnak csak tornya van, onnan szól a harang, ha valaki meghal, de ott nem is énekelnek. Az egy nagyobb ház, mint a többi, azért látszik hozzánk . . .”

Addig veszekedtem vele, míg jött az őr: „Letelt, Joska bátyám, a fél-óra.” Előre őt elvitték, s nekem a drótkerítés kapuját kinyitották, és kivezettek: „Eredj most, kislány, édesanyádhoz, menjetek szépen haza!” Dühös lettem a nagy igazságtalanságtól: „Hát ilyenek maguk! Hát nem szégyellik magukat? Van kiskapu, én meg be kellett azon a fagyos dróton másszak, s még édesanyámat be se engedték!” Apám visszaszólt: „Úgy, úgy, lányom, mondd meg nekik az igazat szemükbe! Az is, hogy édesapád ártatlan van bezárva, nem hadiszökevény volt, hanem hadifogoly. De virrad még szép nap is rám . . .! Akkor elfelejtünk mindent, ami csúnya volt . . .”

Nem is kellett nagy biztatás, az állomásig csak járt a szájam, mint a jégeső. A katona bácsi meg csak úgy kötekedett velem, és megígérte, hogy eljön hozzánk egy kis tereferére. „Oda bizony ne jöjjön, mert én kiverem mind a két fogát!” De a katona megmutatta, hogy neki sok foga van. „Hát akkor mind kiverem . . .” Közben bejött a vonat. Mi felálltunk, s a katona nagyon lengette utánunk a zsebkendőjét.

AZ IZZASZTÓBAN

Mikor hazamentünk, édesanyám ágyat vetett. Lefeküdtem, és napokig lázasan hánykolódtam az ágyban. Végre otthagytam az ágyat — de sánta maradtam. Édesanyám sírdogált, hogy szép, egészséges kislánya sántít a hűléstől. Vitt a bábaasszonyhoz, az rángatta a lábam. Naponta vitt oda, rúgtam, mint a csikó. Nem engedtem rángatni a lábam, hárman se bírtak velem. Lefogtak, és lekötöztek, akkor meg ordítottam. A bábaasszony, az ő gyógymódján gyógyított, nekem kezdett fájni is a lábam, és napról napra jobban sántítottam. Az egyik lábam sorvadni kezdett, elkálíkoztam, rettentő csúnyán mentem. Elvitt anyám Kovasícra (Kovačičára) az orvoshoz, az meg azt mondta: „Nézze, Balogné, én nem tudok

rajta segíteni. Vigye föl Budapestre, ott vannak képzett orvosok — ha bírja a költségeket... „Bírom, doktor úr, van két lányom, és Her-telenden apám halála után két hold földem. Megkérem az apámat, adja el az egyik darab földet, én úgyis nekik hagyom, az egyiket az egyiknek, a másikat a másiknak.”

Ezzel kapott utasítást és címet Budapestre. Mikor hazajöttünk, össze-szaladt a szomszédság, a rokonság. Eltárgyalták, amíg odaleszünk, ki vigyáz a házra; de még azt se tudtuk, hogy öregapó ideadja-e a földet. Egyszer, csak — a hír szárnyon jár, mindenki a sántaságomat beszélte (nekem meg éppenséggel semmit se ártott, mert többet az anyám nem vitt a bábaasszonyhoz, s más nem is fájt úgy, ugráltam, mint a sánta ve-réb, az én szénám rendben volt, haragudtam anyámra, hogy mindenki-nek mondja) — egy öreg néni, de öreg, azt mondja: „Ne vidd te, Juli-kám, sehova ne vidd ezt a kislányt! Nem sántaság ez, hanem hűlés. Is-mentem én ezelőtt a lányodat, én majd kigyógyítom ingyért. Jó lősz majd neki az az egy láncc (?) föld, ha majd megnő. Ennek csak jó forró fürdő köll, és vigyázni rá, hogy ne járkáljon, S adol egypár liter tejet, mikor erre járok...” „Hát hogyan adnék én, adok én magának úgy is.” „Sző-gény öreg asszony vagyok, Julikám, de koldus, az nem vagyok. Majd csak akkor adol, ha ki lesz gyógyítva a kislány.”

Megegyeztek. Azt mondta az anyám: hát ha nem használ, nem is árt a fürdő. Én is örültem: fürödhetek mindennap! Alig vártam, hogy kezd-jék, mert fürödni nagyon szerettem. A néni egyre késelt a fürdővel. Már nem is törődtem vele. De mindennap odajött, hozott egy zsák parét, bur-jánt. Abban volt minden: cékla, lapi, útifű, akác, mályvagyökér, kamilla, még káposztalevél is. Másnap másfelé ment, akkor megint hozott, amit én nem ismertem. Egyre kértem, mikor fürdök. „Várj, fiam, sorjára!” Egy hétig mindennap hozott valamit. „Vigyázz ám, Julikám, nagyon ezekre, nehogy valami megegye disznó vagy tehén! Erre mindre szükség lesz.”

Már anyám is kezdte türelmét veszteni. „Várjál hát! Ez árnyékban meg kell, hogy száradjon.” A napok teltek, én meg mindig jobban sán-títottam. Már az egyik csípőm jóval lejjebb volt, teljesen kimentem a formából. De nem fájt, Játszottam a többiekkel, anyám meg sírdogált. Nem tudtam, mért sír. Mit árt, ha én sántítok...

Egy napon a néni beállít: „Na, kislányom, rakáson az ervosság, most jó csak a haddelhadd! De ha jó, szófogadó leszel, akkor kigyógyít néni meg ez sok ervosság. — Hozzál egy dézsát, egy deszkát, egy kisszékét meg egy követ!” Elkészített anyám mindent. A néni, nyáron, mikor nagy-on süttött a nap, beparancsolta a szobába: „Hozzál, fiam, egy lepedőt meg egy dunnát, addig én majd beteszek a vízbe, ami az első fürdéshez kell.” Megfőzte a füveket, de letakarta, hogy gőz maradjon benne. A kö-

vet is megtüzesítette. Beleöntötte, de gyorsan, a vizet a dézsába, a forró követ meg a fenekére eresztette, hogy a víz ne hűljön ki. Hamar arra a kisszéket, a dézsára meg a deszkát, arra ráültetett, a székre a lábam, egy szép fehér lepedővel betakartak nyakig, a dunyhát úgy arra, hogy semmi gőz ki ne menjen.

Alig egy-két perc, már csepegett le rólam a víz, olyan melegem lett, hogy azt nem lehet elmondani. Addig tartottak a fürdőben, míg eszméletlenül össze nem estem. De ott voltak, tartottak. Mikor a néni akarta, levették rólam a dunyhát, tiszta lepedőbe csavartak, úgy dugtak az ágyba, a másik dunyha alá. Az öregasszony elment. Mire fölébredtem, nem kellett rám vigyázni, feküdtem, mint a csutak. Ki tudná, meddig voltam ész nélkül. Én úgy emlékszem, mintha csak másnap reggel ébredtem volna fel, de ebben nem vagyok biztos. Akkor éjjel láttam először álmot, amire emlékszek. A világ ment körbe — borzasztó álom volt —, engem meg vitt, vitt, addig, míg az ég leszakadt, s ott volt egy szentelt kút, de az olyan volt, mint mikor a káposztát sózzák, az a csavar, amivel leszorítják a deszkát... S jó Isten állt mellette, s az ujjával megfenyegetet, s mondta: „Vigyázz magadra!” Erre felébredtem. Úgy megijedtem, úgy reszkettem, hogy a testvérem nem győzött nyugtatni. Ott ült az ágyam mellett. Én főttem. A belső részem csupa forróság volt, haltam meg egy csepp vízéért, de még a fejem se tudtam fölemelni. Három nap őriztem az ágyat, s nekem mindig volt őrzőm, hogy fel ne keljek. Három nap múlva kellett volna a második fürdőt vegyem, de olyan gyenge lettem, hogy föl se tudtam kelni. A gőz szaga ölte meg a szívem. Az úgy dobogott, hogy meg kellett fogjam. Nyomtam, hogy ne olyan nagyon dobogjon.

Mikor egyedül fel tudtam ülni, jött az öreg néni. Nagyon meg volt elégedve, én meg kétségbeestem a látásától; és azt mondta, egy fürdő kimarad, meglátjuk a jövő héten. Egy hétig arrafelé se jött, aminek én nagyon örültem. Rohamosan kezdtem gyógyulni. Mikor öt napja volt a fürdés után, ki akartam menni, de nem volt szabad lábra állni. Anynyit kínlódtak velem, nekem meg pokol volt az ágy. Hát úgy nyolc nap uán kivittek, ölben, az utcára. Én repülni tudtam volna, de lábra se volt szabad állnom. Azt se tudtam, sántítok-e még, azt se tudtam, várjam-e még a nénit, vagy ne.

Egyszer csak megint jött, és kezdődött előlről minden. A második fürdő után hamarabb gyógyultam, és még többet kínlódtak velem, hogy ágyban tudjanak tartani. Mesét mondtak, énekeltek, hogy teljen az idő — de a lábra lépni, az nem volt szabad még akkor sem. Közben — éjjel lehetett, mert nem emlékszek, mikor jött meg — hazajött az apám, hazaengedték szabadságra. Reggel fölébredtem, apám meg anyám kint

voltak a tehén körül. Mikor fölbredtem apám beszaladt: „Gyere, lányom, nézd meg, kisbornyúnk van!” Hát még olyan kicsi volt! Meg se volt száradva, még párolgott, akkor száradt lassan. Hát örültem a bornyúnak is, meg apámnak is. Kivittek az utcára, leültettek egy székbe, betakartak, hogy meg ne fázzak. Sorba jöttek a szomszédasszonyok: ők már hallották, hogy az apám hazajött. „Mi az, Trézsikém, hazajött apád?” Mondom: „Haza ám!” „Mit csinál?” „Most semmit, de reggel édesanyámmal csináltak ketten egy kisbornyút. Még füstöl.” Az asszony úgy kacagott, hogy a hasát fogta. Jöttek a nagy kacagásra a szomszédok, apám és anyám is, hát én mindenkinek elmondtam, nagy komolyan, még küldtem is be, hogy nézzék meg. Miért nevetnek?

És nap nap után megszöktem a székből, addig, míg rajta nem vesztetem. Természetesen elárultak. Elég sárga, sápadt, vékonyka lettem, beesett a szemem; és akkor még kaptam egy utolsó fürdőt, és még egypár nap újra nyomtam az ágyat, aztán lassan, mint egy beteg légy, úgy, lassan, segítettek menni. Megszenvedtem eleget, de többet soha egyet se sántítottam. Az öreg nénit se láttam soha, máshol volt elfoglalva. Fő, hogy meggyógyultam.

De most, hatvanesztendőskoromban sem bírom a gőzt. Soha gőzfürdőbe, de semmilyen fürdőbe, amit fürdőnek hívnak; én elkerülöm még a táját is. Folyó vízben fürödtem. De még a fürdőszoba gőzétől is rosszullét fog el.

DEBELLÁCSRÓL HERTELENDRE

Nagyon szép járásom lett, mindenki dicsért, hogy milyen szépen járok. De nem sokáig voltam a központ. Még nem voltam olyan egészséges, amilyen kellett volna. Édesapám a heti vásárra kiment, és nem jött haza éjszakára, átmulatta. A testvérei mindent elkövettek, hogy elegyenek bennünket a háztól, mindig gyóntatták ellenünk. Apám nem veszekedett, csak elment mulatni. Nem jött se ebédre, se vacsorára. Mikor hazajött, azt mondta, megöl mindegyikünket... Avval újra elment, nagy énekszóval. Édesanyám megfűrösztött, és maga is tisztát vett. Úgy fekdüztünk felöltözve mind a hárman egy ágyban, a testvérem a fal mellett, anyám közepén engem legkívül (hogy én legyek az első, vagy én védjem meg őket?).

Édesapám meg hajnal felé hazajött, megint csak nagy jókedvvel. Mikor belépett, anyokám a két lányát olyan nagyon magához szorította, hogy majd meg nem fulladtam. Nyögtem. Édesapám néz: vasárnapi ruhánkban az ágyban... Eszébe jutott, hogy mért is van ez a különleges

öltözködés. Befogta a száját, hogy hangosan ne kacagjon. Kacagta, hogy anyám komolyra vette, amit mondott. Nagyon szépen beszélgetett azután.

Mindenki nagyon dicsérte az anyámat, bárkivel beszélt, mindenki csak dicsérte, hogy ügyes, takaros, jó beszédű, szépen dalol, jókedvű — de annál nagyobb ellenségek lettek a testvérek: Péter bátyám és Lajos bátyám. Ők oda se jöttek soha, őket csak hírből ismertem, hogy van két nagybátyám is. Itthon meg addig csúrték-csavarták a dolgot, hogy sikerült őket verni a házastársak közé.

Egy szép nap a testvéremre rábízták, hogy vigyázzon a malacokra. Azok meg felmentek a vasútra, és ő játzsás közben nem vette észre. Nagy malacok voltak már. A koca erről maradt a vasúton, a malacok meg túl. A koca ment neki a vonatnak. Apám messziről meglátta, odaszaladt, az ostorral visszatartotta a kocát, nehogy a vonat elgázolja. A vonat elrobgott. A pásztorra meg az ostorral ráhúzott egyet. Meg is bánta rögtön, de már késő volt. Akkor engem kergetett, hogy lássák a népek, hogy én is kapok. Én meg hazaszaladtam, az ágy alá bújtam. Apám az ostorral mindent ütött, az ágy lábát, a földet, de engem nem ért el. Mikor kitombolta magát, én is kibújtam, szaladtam játszani. Kérdik: „Nagyon megvert, ugye, apád?” Azt már nem! Elbújtam az ágy alá, s nem tudott megverni; haragját valahogy mégis ki kell töltse...

A testvérem bejött, odasuttogta az anyám fülébe: „Adjon könyeret!” „Mit akar a lány? Mért sugdolódik?” „Hát éhes. Kell kenyér.” „Hát én nem tiltom el a kenyértől, mért nem kér hangosan. Azt hiszi más, hogy én sajnálom tőle... Anna, gyere csak ide! Állj elébem!” Odaállt Anna „De fél lábra. Na most, de nagyon hangosan, mondjad: apám, adjon könyeret, apám, adjon könyeret! Addig mondd, míg azt nem mondom, hogy elég.” A testvérem bátran, büszkén, hangosan mondta, mondta sokszor. Egyszer apám megelégette, s azt mondja: „Máskor tanuld meg, hogy hangosan kérjél, ha valami kell. Nem tűröm a sugdolódzást. Most állj a másik lábadra, és még nagyobbban mondjad: anyám, adjon könyeret.” A testvérem a másik lábára állt és kezdte mondani: „Anyám, adjon könyeret...” Elsírta magát. Édesapán megsajnálta, és mondja: „Jól van, nagy lányom, állj le szépen! De máskor igazán hangosan beszélj. Úgy szép az, nem sugdolódní... Mások azt gondolják, hogy mert énnekem mostohalányom vagy, én tiltom tőled. Gyere, most bemegyünk a faluba. Amilyen nagy nyakba való kendőt választasz, azt megvegyük.” Be is mentek a faluba, és megvették a fehér berlinerkendőt. És szent volt a béke. Az olyan szép és drága volt, hogy az csak a nagygazdáknak jánta (az Újsoron nem volt senkinek). Csak édesanyám maradt komoly, és pénzt adott, hogy menjen ki a vonatállomásra, és vegyen vonatjegyet,

jöjjön haza Hertelendifalvára, három nap múlva mi is jövünk. A testvérem meg már volt olyan okos, tudta, ott jobb, de azért hazajött.

Ezen aztán újra veszekedtek, és három nap múlva tényleg felpakoltuk magunkat a kocsikra. Édesanyám négy kocsit rakott meg, fogadott fuvarosokat. Minden kocsira jutott. Elöl ment egy kocsi, rajta a kisboryú, utána kötve a tehén, és a másodikon a koca a malacsaival. A harmadikon a gabona, a negyediken a párnák, ágy és ami még volt apróság, Édesapám mindent ideadott, a háznak csak a négy sarka maradt; mi meg jöttünk haza Hertelendire. És másnap az apám kidoboltatta a házát, hogy eladó, és el is adta: nem akart többet abban a házban még lakni se. Bement a faluba, és ott vett egy szebb és jobb házat. És azt mondta: azért adtam el a házat, hogy a feleségem ne találjon haza. Tudta, hogy anyám őt nagyon szereti, és ő is az anyámat, de a gőg egyikben is, a másikban is olyan erős volt, egyik sem akart megalázkodni. Ennek meg én ittam meg a levét — mert apa nélkül nőttek fel. Nem gondoltam, hogy édes szüleim nem nézik, hogy közös gyermekük lelket, szerzetét összetörik, szétrombolják, mindegyik a maga igazáért harcolt, s ez vezetett a hazaköltözésre, az apanélküliségre, a kitagadásra, már hatesztendőskoromban a kétnyelvűségre: bár mind a kettő magyar volt, én nem értettem a hertelendiek nyelvét, s ők nem az én nyelvem. A kettős harc a nyelvért az iskolában ért véget, mert ott már az irodalmi nyelven tanultunk beszélni. Így három nyelvet beszélek magyarul, de igazán csak anyanyelvemen; vagyis a székely nyelvet beszélem és szeretem. Magunk közt, itthon csak így beszélünk. Hiába tanultam az iskolában: „Én is, te is, ő is, mi is, ti is, ők is”, csak azt mondom: „Én es, te es, ő es, mü es, tü es, ők es.” Akárhogy is hangzik, mi így beszélünk. Aki nem székely, annak nem áll jól, mint ahogy rajtunk is észreveszik, és tájszólásra magyarázzák.

Jobb lett volna, ha apám meghalt volna, akkor sirattuk volna egy darabig, aztán elfelejtettük volna. Így meg ő se volt nyugodt. Gyermekszerető volt, nagyon sűrűn eljött meglátogatni — akkor meg csak a szemrehányás volt.

Egy szép, nyári nap indultunk korán, hogy ne késsünk meg este. A piros korongját először láttam a napnak. Még nem süttött, és én álmosan néztem a nap feljöttét. Felültettek a párnák közé, belesüppedtem. Ahogy feltettek a kocsira, úgy maradtam. Nem mertem egy hangot se kiadni. Lassan kocogtak a kocsik, a nap egyre magasabbra ment fel az égre, egyre melegebb lett. A párnák átmelegedtek. Eleinte jó volt, jól éreztem magam — még el is szundikáltam —, de később, tizenegy-tizenkét órakor már olyan meleg volt, hogy szörnyűbb volt a pokolnál. Ami szenvedés van a világon, mind átszenvedtem azon a napon. Ha vi-

zet kértem, nagyot kiáltott az anyám: „Hallgass, mert agyonütlek!” Az én édes, jó anyám soha nem vert, soha nem szidott, de akkor el volt keseredve, és nem volt szabad még mukkanni se. Később is úgy emlékeztem rá, mintha hosszú évek lettek volna.

Anyám se éhes, se szomjas nem volt, vagy nem is vittünk, elég az, hogy szólnom se volt szabad. Ha kezdtem: „Édesanyám...”, könyörgőn, sírva — „Csend legyen! Elhallgass! Van nekem rajtad kívül is bajom.” Hát volt is. Most megint hazafelé a kocsi rúdja, két gyermekkel, s kétfelé... Ő az ülésen ült, nem a meleg párnák közé szorulva. Az egyik lábam lecsúszott, a másikon ültem egész hosszú úton. Mikor végre hazaértünk, a kocsi megállt, én nem tudtam lejönni a kocsirol. De nem is törődött velem senki. Mintha ezer bolha lett volna a lábamban, mikor kinyújtottam végre, csak későre. Idő telt el; hogy mennyi, azt nem tudom pontosan, de volt időm körülnézni az új otthonomban.

(Folytatjuk)